

**РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА
ЯК ФАКТОР УПРАВЛІНСЬКОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ
ТА ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ**

Актуальність проблеми. У сучасних умовах глобалізаційних викликів, турбулентності ринків і постійної невизначеності розвиток підприємництва набуває особливої ваги як чинник забезпечення управлінської ефективності та економічної стійкості підприємств. Підприємницька діяльність виступає не лише джерелом створення доданої вартості та робочих місць, а й рушійним фактором трансформації управлінських практик, впровадження інновацій і адаптації до змін зовнішнього середовища. Здатність підприємств ефективно функціонувати у складних умовах залежить від розвитку підприємницьких компетенцій, гнучкості управлінських рішень і здатності адаптувати стратегічні орієнтири відповідно до змін у макросередовищі. Такий підхід дозволяє не лише підвищувати конкурентоспроможність, але і формувати стійкий розвиток господарських структур у довгостроковій перспективі.

Аналіз останніх наукових досліджень. Науковий доробок останніх років підтверджує, що підприємництво є складним явищем, що взаємопов'язано з управлінською ефективністю на рівні окремих підприємств. Так, аналіз сучасних концептуальних підходів показує, що класичні моделі підприємництва, орієнтовані на статичні умови економічного середовища, не завжди здатні пояснити специфіку його розвитку в умовах невизначеності та турбулентного ринку. Широкого розгляду в економічній літературі розвиток підприємництва досліджено такими науковцями як: Забашта Є. [6], Мариненко Н. Ю., Ерстенюк Т. [7], М. Мельничук І. В., Буй Ю. В., Гірак О. З. [8], Швед В. В., Омельченко О. В., Таран О. А. [10] та інші. Питання економічної стійкості підприємств в своїх роботах розкривають такі науковці: Васюткіна Н. В, Ваташук В. В. [4], Горбач С., Щебель А., Сидоренко Ю., Куриленко О., Білич В. [5].

Мета роботи. Основною метою даного дослідження є аналіз впливу розвитку підприємництва та економічної стійкості підприємств, оцінка ролі підприємницької діяльності у забезпеченні довгострокового та стабільного розвитку підприємств у сучасних умовах ведення бізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підприємництво є одним із найбільш багатогранних і складних соціально-економічних явищ, яке виступає об'єктом наукового аналізу для широкого кола суспільних наук, зокрема історії, соціології, філософії, економічної теорії, політології та юриспруденції. Його складність зумовлена поєднанням економічних, соціальних, правових і психологічних аспектів, що визначають особливості підприємницької діяльності в різні історичні періоди.

В процесі тривалого історичного розвитку підприємництва сформувалися численні концепції та теоретичні підходи, запропоновані представниками різних економічних шкіл і наукових напрямів. Це спричинило появу значної кількості трактувань сутності підприємництва, його функцій, ролі в економічній системі та механізмів реалізації.

У сучасних умовах функціонування світової економіки, підприємництво набуває особливої значущості та виступає невід'ємною складовою системи суспільного відтворення. Воно забезпечує ефективний розподіл ресурсів, стимулює інноваційну діяльність, створює нові робочі місця та сприяє підвищенню конкурентоспроможності національної економіки. Підприємництво належить до числа найважливіших чинників формування фінансової стабільності держави, сталого соціально-економічного розвитку та підвищення добробуту населення. Крім того, воно виконує роль результативного інструменту в процесі подолання кризових явищ, адаптації економіки до змін зовнішнього середовища та мінімізації негативних наслідків економічних потрясінь.

Особливої актуальності розвиток підприємництва набуває для України, де процеси трансформації економічної системи та формування нової моделі державного управління відбуваються в умовах тривалих соціально-економічних

реформ. У цих умовах підприємницька діяльність розглядається як важливий чинник економічного зростання, структурної перебудови економіки та інтеграції країни у світовий економічний простір. Водночас практичне вирішення багатьох проблем, пов'язаних із розвитком підприємництва, ускладнюється недостатнім рівнем їх теоретичної розробленості. Це стосується як формування чіткого та узгодженого понятійного апарату, так і ґрунтовного аналізу правових основ регулювання підприємницької діяльності в сучасних умовах [6].

В економічній науковій літературі підприємництво розглядається як особливий різновид економічної діяльності людей, що характеризується організаційно-господарським новаторством, активним пошуком і впровадженням більш ефективних способів використання виробничих ресурсів, а також реалізацією можливостей щодо підвищення результативності фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання. У такому трактуванні підприємництво виступає рушійною силою економічного розвитку, оскільки сприяє оптимізації виробничих процесів, підвищенню продуктивності праці та зростанню економічної віддачі від наявних ресурсів [2, с. 61].

У цьому контексті підприємництво доцільно розглядати як своєрідний вид фінансово-господарської діяльності, що поєднує в собі елементи економічної творчості, інноваційного мислення та здатності до прийняття нестандартних управлінських рішень. Воно передбачає вільний прояв ініціативи, готовність до обґрунтованого ризику, здатність прогнозувати можливі наслідки власних дій і нести відповідальність за прийняті рішення. Така діяльність вимагає не лише високого рівня професійної підготовки, ґрунтовних знань і поінформованості у сфері економіки та управління, але й відповідного соціально-психологічного стану особистості підприємця. При цьому важливу тут роль відіграють такі якості, як впевненість у власних силах, цілеспрямованість, наполегливість, здатність адаптуватися до змін зовнішнього середовища та чітка мотиваційна спрямованість на досягнення поставлених цілей.

У фундаментальних працях зарубіжних економістів зміст підприємництва розкривається через низку взаємопов'язаних аспектів. Зокрема, підприємництво

тракується як процес постійного пошуку нових економічних можливостей, спрямованих на досягнення основної фінансово-господарської мети – одержання максимального прибутку. Водночас воно розглядається як створення нових комбінацій факторів виробництва, упровадження інновацій, освоєння нових ринків збуту та застосування сучасних методів організації бізнесу. У межах такого підходу підприємницька діяльність асоціюється з підвищеним рівнем ризику, прагненням до економічної самостійності, свободою вибору та задоволенням від процесу творчої самореалізації [1, с. 3].

В результаті саме підприємець постає як ключова фігура економічних перетворень, як так званий «творчий руйнівник», який порушує усталені, рутинні та консервативні економічні порядки, замінюючи їх новими, більш ефективними, продуктивними та прогресивними формами господарювання. Завдяки такій діяльності забезпечується динамічний розвиток економіки, її інноваційне оновлення та підвищення конкурентоспроможності в умовах глобалізації.

Слід наголосити, що сучасне трактування підприємництва та економічної ролі підприємця сформувалося не одразу, а є результатом тривалого історичного розвитку суспільно-економічних відносин. На ранніх етапах розвитку людської цивілізації підприємницька діяльність переважно ототожнювалася з природним прагненням людини до накопичення матеріальних благ і збагачення. При цьому відповідні способи реалізації такого прагнення були надзвичайно різноманітними й не завжди мали легітимний або соціально схвальний характер – від застосування сили та примусу до обману, спекуляції й інших форм нееквівалентного обміну.

З розвитком економічних відносин, ускладненням структури суспільства та формуванням ринкових механізмів відбулося поступове переосмислення сутності поняття «підприємець». Підприємницьку діяльність почали пов'язувати не лише з отриманням прибутку, а й з такими якісними характеристиками, як новаторство, винахідливість, раціональність мислення, організаторські здібності та високий рівень інтелектуального потенціалу. У цьому контексті підприємець постає як активний суб'єкт економіки, здатний генерувати нові ідеї, впроваджувати

інновації, приймати відповідальні рішення в умовах невизначеності та сприяти соціально-економічному розвитку держави та суспільства.

Водночас у науковій літературі поряд із позитивним образом підприємництва підкреслюється й наявність суперечливих та негативних аспектів цього явища. Зокрема надмірна орієнтація на максимізацію прибутку може зумовлювати прояви споживацького підходу, прагнення до швидкої наживи, так званого «баришу» чи «гешефту», а також готовність іти на невиправданий ризик заради збагачення. Такі тенденції здатні призводити до ігнорування соціальної відповідальності бізнесу, етичних норм та довгострокових інтересів суспільства.

Отже, історичний розвиток підприємництва засвідчує його дуалістичну природу: з одного боку, воно виступає потужним чинником економічного прогресу, інновацій та підвищення добробуту, а з іншого – може породжувати соціальні й економічні дисбаланси за відсутності належного інституційного регулювання та моральних обмежень. Саме тому сучасне розуміння підприємництва ґрунтується на поєднанні економічної ефективності з принципами відповідальності, правової культури та соціальної орієнтації бізнесу.

Розвиток підприємництва як однієї з ключових рушійних сил економічного зростання в сучасних умовах набуває винятково важливого та актуального значення. Реалізація цього потенціалу можлива лише за умови активної участі головного суб'єкта економічних процесів – людини. Така активність формується під впливом відповідних соціально-психологічних установок, а також за наявності ефективного мотиваційного, інституційного та фінансово-економічного механізмів, що стимулюють підприємницьку ініціативу та відповідальність.

Сучасні соціально-економічні трансформації суспільства здійснюються людьми, які керуються певними уявленнями про майбутню модель ринкової економіки, формують власне бачення її перспектив і визначають бажані орієнтири розвитку. Загальновідомо, що без наявності ідеалу – усвідомленого або інтуїтивного – людина не здатна повноцінно жити, творити та досягати високих результатів у професійній діяльності. Руйнування або втрата таких ідеалів призводить до

виникнення духовної порожнечі, байдужості, зростання вседозволеності та дезорієнтації, що, своєю чергою, зумовлює пошук нових життєвих цілей, сенсів праці та форм суспільних відносин.

У цьому контексті проблематика ринкових перетворень безпосередньо пов'язується з необхідністю глибокого оновлення соціальних ідеалів, ціннісних орієнтацій і психологічних настанов, які визначають мотивацію економічної поведінки людей та змістовні характеристики підприємницької діяльності. Саме ці чинники формують ставлення особистості до ризику, інновацій, відповідальності та довгострокових цілей економічної активності.

Таким чином, підприємництво, як соціально-економічне явище, завжди зумовлюється певною сукупністю умов і виступає результатом взаємодії об'єктивних та суб'єктивних чинників, що утворюють цілісну систему. Методологічною основою його аналізу є положення про первинність суспільного буття та матеріальних відносин і вторинність суспільної свідомості, ідеології та ціннісних уявлень. Водночас саме через механізми суспільної свідомості ці матеріальні умови опосередковано впливають на формування підприємницької активності та напрямів економічного розвитку.

Аналізуючи процес еволюції економічної системи як цілісності, що проявляється в єдності розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, слід зазначити його об'єктивний характер. Цей процес відбувається незалежно від волі окремих суб'єктів і зумовлюється внутрішніми закономірностями суспільного розвитку. Водночас не можна залишати поза увагою практичний аспект функціонування економічної системи, оскільки її рух здійснюється не лише через поступальний розвиток, а й через безперервне функціонування. Саме поєднання цих двох складових – розвитку та функціонування і визначає динаміку економічних процесів.

Єдність розвитку і функціонування передбачає одночасний прояв матеріально-об'єктивних рушійних сил та свідомої, цілеспрямованої економічної діяльності людей. Їх взаємозв'язок і взаємозумовленість формують складну

діалектичну взаємодію, у межах якої об'єктивні умови впливають на економічну поведінку суб'єктів, а діяльність людей, у свою чергу, здатна прискорювати, гальмувати або змінювати напрями розвитку економічної системи [1; 2].

Як слушно зазначається в наукових джерелах, взаємодія усуває уявлення про щось абсолютно первинне чи абсолютно вторинне, водночас залишаючись двостороннім процесом, який за своєю природою може бути осмислений із різних аналітичних позицій. Для цілісного розуміння такого процесу необхідно досліджувати його окремо з кожного боку – як з позиції об'єктивних матеріальних чинників, так і з позиції суб'єктивної діяльності людей, і лише після цього узагальнювати отримані результати в єдину систему висновків [3].

Розглядаючи підприємництво як економічну категорію, що постійно розвивається та потребує вдосконалення, слід зазначити, що теорія підприємництва формується як процес наукового осмислення реальної підприємницької практики. У своєму розвитку вона проходить кілька послідовних етапів, кожен із яких відображає певний рівень розуміння сутності та ролі підприємництва в економічній системі.

Формування теоретичних підходів до підприємництва зумовлюється змінами в соціально-економічному середовищі, розвитком ринкових відносин та ускладненням господарських процесів. Кожен наступний етап розвитку теорії характеризується поглибленням наукових уявлень про функції підприємства та розширенням його економічного значення. Водночас теорія підприємства відображає еволюцію поглядів на роль підприємця як активного суб'єкта економічної діяльності [7]. Це свідчить про поступовий перехід від спрощеного трактування підприємства до комплексного розуміння його впливу на економічне зростання та інноваційний розвиток.

Сьогодні підприємництво розглядається не лише як механізм отримання прибутку, а як чинник формування стратегічних напрямів розвитку економіки, стимулювання конкурентоспроможності та впровадження технологічних інновацій. Воно охоплює як внутрішньо організаційні процеси підприємств, так

і взаємодію з ринковим середовищем, державними інститутами та суспільством загалом, підкреслюючи взаємозв'язок економічного, соціального та інноваційного вимірів діяльності підприємця, як певні основні етапи свого розвитку (табл. 1) [7].

Таблиця 1

Етапи розвитку теорії підприємництва

Етап розвитку	Ключовий акцент	Коротка характеристика
Перший етап	Ризик і невизначеність	Підприємець діє в умовах нестабільності та несе відповідальність за економічні результати
Другий етап	Інноваційність	Підприємництво як упровадження нових ідей, технологій і форм господарювання
Третій етап	Особистісні якості та регулююча роль	Підприємець адаптується до змін, приймає самостійні рішення та узгоджує інтереси ринку

На першому етапі наукові дослідження зосереджувалися передусім на ризиковому характері підприємницької діяльності. Підприємець розглядався як суб'єкт, який бере на себе відповідальність за можливі невдачі та невизначеність економічних результатів, діючи в умовах нестабільності та обмеженої інформації.

Другий етап розвитку теорії підприємництва характеризується поглибленням її наукового змісту та виокремленням інноваційності як ключової ознаки підприємницької діяльності. У цей період підприємництво починає розглядатися як процес упровадження нових ідей, технологій, організаційних форм і методів господарювання, що забезпечують економічний прогрес і підвищення ефективності виробництва.

На третьому етапі увага науковців зосереджується на особистісних характеристиках підприємця та його ролі в економічній системі. До визначальних якостей відносять здатність оперативно реагувати на зміни соціально-економічного середовища, самостійність у прийнятті управлінських рішень, наявність розвинених організаторських і управлінських здібностей. Водночас підприємництво розглядається як важливий регулюючий елемент економічної системи, що сприяє узгодженню інтересів учасників ринкових відносин і формуванню партнерських зв'язків.

Таким чином, усі зазначені етапи розвитку теорії підприємництва свідчать про те, що науковому осмисленню передують практичне відтворення підприємницької діяльності. Її витoki пов'язані зі свідомою діяльністю індивіда, здатного організувати виробничий процес і ефективно ним управляти. Водночас ключовою метою здійснення підприємницької діяльності для кожного підприємця залишається отримання економічної вигоди, насамперед у формі прибутку, що виступає основним стимулом і результатом підприємницької активності.

У контексті розгляду підприємництва як суспільного явища слід підкреслити, що воно відображає складну систему соціально-економічних відносин, які об'єктивно формуються у процесі взаємодії підприємців між собою, зі споживачами, банківськими та фінансово-кредитними установами, найманими працівниками, іншими суб'єктами ринку, а також із державою, представленою уповноваженими органами виконавчої влади. Ці взаємозв'язки охоплюють як економічні, так і правові та соціальні аспекти підприємницької діяльності та визначають умови її функціонування в ринковому середовищі.

Водночас підприємництво виконує важливу функцію у розвитку національної економіки будь-якої країни, виступаючи чинником економічного зростання, структурних зрушень та інноваційного оновлення. У цьому аспекті особлива роль відводиться підприємцю як самостійному господарському суб'єкту, основним призначенням якого є реалізація нових комбінацій факторів виробництва, упровадження інновацій та пошук більш ефективних форм організації господарської діяльності.

На сучасному етапі інститут підприємництва в Україні законодавчо закріплений як одне з основоположних приватних прав особи. У цьому контексті незалежність підприємницької діяльності проявляється передусім у свободі людини розпоряджатися власними здібностями до праці, самостійно обирати вид діяльності або професію, а також реалізовувати ініціативу в межах чинного законодавства. Важливою складовою такої свободи є гарантії захисту від

недобросовісної конкуренції та надмірної монополізації ринку, що забезпечує рівні умови для здійснення підприємницької діяльності.

Також підприємництво розглядається як особливий вид економічної діяльності, що характеризується самостійністю та здійснюється на власний ризик з метою отримання прибутку від використання майна, виробництва й реалізації продукції, виконання робіт або надання послуг. Таке розуміння підкреслює активну роль підприємця як суб'єкта господарювання, який самостійно приймає рішення та несе відповідальність за результати своєї діяльності (рис. 1) [9].

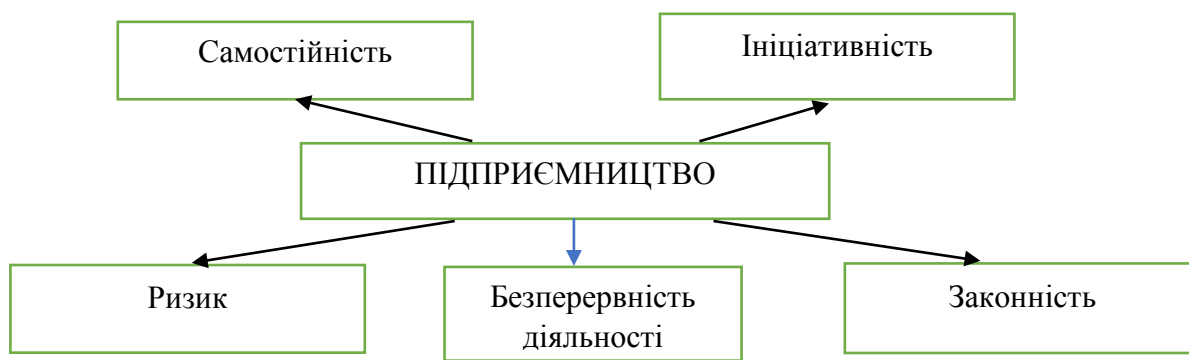

Рис. 1. Характерні ознаки підприємництва

Отже, підприємництво характеризується сукупністю взаємопов'язаних ознак, які визначають його економічну сутність та специфіку здійснення.

По-перше, воно є самостійною діяльністю, яку здійснюють як окремі громадяни, так і їх об'єднання. По-друге, підприємництво має ініціативний та економічно активний характер і спрямоване на самореалізацію здібностей суб'єкта з метою досягнення визначеного результату. По-третє, підприємницька діяльність завжди пов'язана з ризиком і здійснюється за відсутності повних економічних гарантій. По-четверте, підприємництво не зводиться до одноразової угоди, а являє собою безперервний господарсько-управлінський процес, орієнтований на систематичне й законне отримання прибутку. По-п'яте, така діяльність здійснюється суб'єктами, що перебувають у сфері правових відносин і діють у межах встановлених норм і правил.

У ширшому розумінні підприємництво постає як складний і багатоступеневий ланцюг цілеспрямованих дій. Воно охоплює пошук і формування нових, творчих та інноваційних ідей, їх аналітичну оцінку й прогнозування реакції ринку з позицій економічної доцільності, постановку конкретних цілей щодо їх реалізації, практичне втілення у виробничій діяльності, освоєння процесу виготовлення нових товарів або надання послуг, а також постійне вдосконалення організації та управління виробничими процесами. Саме така комплексність визначає підприємництво як важливий чинник інноваційного розвитку та економічного зростання.

Серед сукупності чинників, що забезпечують економічне зростання, особливе місце посідає ефективне залучення підприємницького потенціалу громадян країни. Йдеться про вміння інтегрувати самостійну господарську ініціативу людини в економічний механізм держави, перетворивши підприємництво на провідну динамічну силу розвитку, чинник підвищення конкурентоспроможності економіки та загального суспільного добробуту. Саме такий підхід у сукупності формує сучасну концепцію підприємництва як ключового елементу ринкової системи.

У сучасних умовах підприємництво відіграє визначальну роль у досягненні економічного успіху держави та забезпеченні високих темпів зростання національного виробництва. Воно виступає основою інноваційного та продуктивного характеру економіки, сприяє впровадженню нових технологій, організаційних форм і методів господарювання. Кількісне зростання суб'єктів господарювання створює можливості для реалізації підприємницької ініціативи та творчого потенціалу населення, стимулює скорочення розриву між наявними економічними можливостями та фактичними результатами розвитку.

Піднесення підприємництва на якісно новий рівень його розвитку формує передумови для освоєння сучасних, перспективних видів виробництва, а також сприяє модернізації та оновленню застарілих виробничих потужностей. Окрім цього, підприємницька діяльність активізує конкурентні процеси, підвищує

відкритість національної економіки та створює ефективні механізми досягнення сталого економічного розвитку України в цілому.

Безперервний розвиток підприємництва зумовлюється необхідністю прискорення темпів економічного зростання, що може бути забезпечено через дію ринкових стимулів, спрямованих на фінансову стабілізацію діяльності підприємств і підтримку соціальної стабільності в суспільстві. В умовах реальної економічної системи проблема розвитку підприємництва постає як питання глибокої трансформації соціально-економічних процесів у країні. Одним із найважливіших елементів такої трансформації є створення додаткових робочих місць, що надає державі можливість здійснювати структурні реформи, зокрема приватизацію великих підприємств, без суттєвих соціальних потрясінь, забезпечуючи ефективне залучення вивільненого трудового потенціалу.

Таким чином, підприємництво розглядається як особливий вид діяльності, що характеризується організаційно-господарським новаторством, пошуком та впровадженням більш ефективних способів використання виробничих ресурсів, а також реалізацією потенціалу для підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності [1; 2]. Іншими словами, підприємництво виступає своєрідною формою фінансово-господарського мистецтва, проявом економічної творчості, новаторства та самостійної ініціативи, що поєднується зі зваженим ризиком. Це сприяє розвитку економічної грамотності населення, зменшенню впливу авторитарних управлінських підходів та формуванню соціально-психологічних установок, орієнтованих на досягнення позитивних результатів і концентрацію зусиль на пріоритетних мотиваційних цілях.

Трансформаційні процеси, що відбуваються в умовах ринкової економіки України, значно активізували розвиток підприємництва як ключового механізму економічно-соціального прогресу. Підприємницька діяльність стала важливим інструментом у вирішенні соціальних проблем, подоланні бідності та забезпеченні належного рівня життя населення. Отримання Україною незалежності визначило своєрідну точку відліку, яка радикально окреслила пріоритети вітчизняного

підприємництва як самостійного соціально-економічного явища, здатного впливати на розвиток національної економіки та формування сучасної ринкової інфраструктури [6; 7].

На сучасному етапі умови ведення підприємницької діяльності в Україні зазнали суттєвих змін. Так сформовано стабільну законодавчу базу, що регламентує діяльність суб'єктів господарювання та захищає їхні права, створено можливості для поступового виходу на міжнародні ринки, спостерігається відносна макро-економічна стабілізація, яка позитивно впливає на ефективність роботи як вітчизняних, так і іноземних підприємств, що діють на українському економічному «полі» (табл. 2) [6].

Таблиця 2

Роль законодавчого забезпечення у розвитку підприємництва

Елемент законодавчого середовища	Характеристика	Значення для підприємництва
Нормативно-правова база	Закони та підзаконні акти, що регулюють господарську діяльність	Забезпечення правового порядку
Захист прав суб'єктів	Гарантії прав власності та підприємницької свободи	Зниження правових ризиків
Регулювання господарської діяльності	Визначення правил ведення бізнесу	Формування прозорого бізнес-середовища

Таким чином, підприємництво сьогодні реалізується в рамках чітко визначеного правового середовища, що формує специфічний правовий простір. У цьому просторі законодавчі норми забезпечують свободу господарської діяльності, розвиток конкуренції та стимулюють ініціативу економічних суб'єктів, водночас встановлюючи юридичні рамки та гарантії для різних форм підприємництва.

В умовах такого правового регулювання підприємницька діяльність набуває рис самостійної, ініціативної активності громадян і їхніх об'єднань, спрямованої на задоволення власних економічних інтересів. Вона здійснюється від імені суб'єкта господарювання, під його майнову відповідальність, з метою досягнення ключової економічної цілі – отримання прибутку, водночас відповідаючи суспільним

потребам та сприяючи розвитку національної економіки, що відповідає ключовим умовам ведення підприємницької діяльності в Україні (табл. 3) [6].

Отже, підприємництво виступає невід’ємним елементом ринкової економіки, підпорядковуючись її законам та реагуючи на зміни кон’юнктури ринку, водночас активно впливаючи на розвиток національної економіки, сприяючи її динамічності, стабільності та підвищенню загальної ефективності господарських процесів.

Звідси «підприємництво» є економічною категорією, і визначається як комплекс виробничих відносин, що виникають у процесі відтворення власного та позикового капіталу, і основною метою яких є отримання прибутку в умовах ринкової конкуренції.

Таблиця 3

Ключові умови ведення підприємницької діяльності в Україні

Напрямок	Зміст характеристики	Вплив на підприємницьку діяльність
Законодавче забезпечення	Сформована нормативно-правова база, що регламентує діяльність суб’єктів господарювання та захищає їхні права	Підвищення правової визначеності та захисту бізнесу
Міжнародна інтеграція	Створені можливості для виходу на міжнародні ринки	Розширення ринків збуту та зростання конкурентоспроможності
Макроекономічні умови	Відносна макроекономічна стабільність	Покращення умов планування та інвестиційної привабливості
Бізнес-середовище	Діяльність вітчизняних і іноземних підприємств на українському ринку	Підвищення ефективності функціонування підприємств

Важливо підкреслити, що підприємницький продукт не завжди має конкретну форму товару або послуги. Підприємництво перш за все проявляється як організаційний та управлінський процес, що забезпечує виробництво і реалізацію продукту, створюючи ефективні господарські умови для його виробництва. У цьому сенсі підприємництво можна розглядати як соціальний механізм, що організовує відтворювальні процеси та оптимізує використання ресурсів, реалізуючи потенціал економічної ініціативи та інноваційної активності. Сутність підприємництва полягає у створенні додаткового доходу – прибутку, що виникає

в результаті інноваційної, ризикової діяльності, впровадження нових технологій, методів управління та організаційних рішень. Підприємництво як форма соціально-економічної активності відіграє ключову роль не лише в забезпеченні економічного зростання, а й у розвитку суспільних відносин, формуванні ринкової культури та стимулюванні соціальної ініціативи.

Взаємодія підприємництва з економікою в цілому та суспільством, носить складний та багатогранний характер. Воно функціонує у тісному зв'язку з державним регулюванням, правовими рамками, соціально-економічними умовами та глобальними економічними процесами. У цьому контексті підприємництво виконує особливу функцію, спрямовану на забезпечення економічної ефективності, інноваційного розвитку та соціальної стабільності. Одночасно існують фактори, що можуть прискорювати або стримувати розвиток підприємницької діяльності, зокрема рівень державного регулювання, доступ до фінансових ресурсів, якість інфраструктури, рівень конкуренції та інституційна підтримка.

Таким чином, підприємництво можна розглядати як комплексну економічну категорію та соціально-економічний феномен, який виступає каталізатором інновацій, економічного зростання та підвищення якості життя суспільства в цілому.

Історично підприємництво сформувалося на базі малого бізнесу, який і сьогодні виконує роль «живильного середовища» для розвитку економічної ініціативи та підприємливості. Саме малий бізнес забезпечує культивування та поширення підприємницьких навичок, без яких неможливе ефективне функціонування та розвиток національної економіки. У сучасних умовах малий бізнес привертає дедалі більше уваги як з боку державних структур, так і з боку науковців та практиків, адже він володіє низкою переваг, зумовлених високим рівнем свободи, автономії та гнучкості дрібних підприємців.

Фахівці в галузі бізнесу зазначають, що орієнтація підприємця в малому бізнесі значною мірою зосереджена на отриманні прибутку та ефективному розвитку власної справи. Натомість менеджер великої компанії часто керується

іншими мотивами – прагненням до влади, статусу та престижу. Підприємець, інвестуючи у власну справу величезну кількість енергії, часу та ресурсів, демонструє високий рівень ентузіазму, старанності та відданості діяльності, який значно перевищує аналогічні показники у великих корпораціях, де процеси часто стандартизовані та бюрократизовані.

З позицій управління, підприємницький стиль, характерний для малого бізнесу, відзначається орієнтацією на людину як центральний елемент організації діяльності. Для малого бізнесу властиві тісні, безпосередні взаємини між власником, працівниками та клієнтами, що формує атмосферу взаємодовіри та спільної відповідальності за результат. Ще однією важливою рисою підприємницького стилю управління є уважне ставлення до споживача: задоволення потреб клієнта розглядається не просто як формальність, а як ключовий критерій ефективності діяльності. Якщо споживачі залишаються незадоволеними, підприємець не обмежується косметичними змінами в процесі продажу, а здійснює комплексну корекцію своєї стратегії, включаючи перегляд політики підприємства, концепції товару чи послуги, маркетингового підходу та організаційної структури.

Таким чином, малий бізнес виступає не лише джерелом економічної активності та інновацій, а й середовищем, де формується підприємницьке мислення, розвиваються управлінські навички та відпрацьовуються методи гнучкого реагування на ринкові виклики. Підприємницький стиль управління, властивий малому бізнесу, стає зразком для більш масштабних структур, демонструючи ефективність орієнтації на людину, клієнта та оперативне прийняття рішень у конкурентному середовищі.

Ще однією ключовою рисою менеджменту підприємницького стилю, що формувався на базі малого бізнесу, є створення та підтримка певного культурного середовища підприємства. Таке середовище надає працівникам відчуття єдності та причетності до важливої справи, яку вони спільно реалізують, відчуючи власну значущість у процесі економічної діяльності. Особливість мікрокультурного середовища підприємства полягає в його здатності зберігати цілісність та

ідентичність навіть у постійному процесі оновлення та змін, необхідних для адаптації до вимог часу та динаміки ринку. Це підкреслює роль підприємницької культури як живого, саморозвиваючогося соціально-економічного феномену, який сприяє мобілізації колективних ідей та підтримці інноваційного потенціалу.

Підприємницька культура не обмежується лише дотриманням норм ведення бізнесу чи здійсненням взаємовигідних угод. Вона включає інноваційні підходи, орієнтовані на постійне оновлення продуктів, процесів і управлінських рішень, і тим самим виходить за межі вузького бізнес-контексту. Носіями такої культури є працівники невиробничої сфери, що формують основу середнього класу – соціальної групи, традиційно пов'язаної з власною справою та підприємницькою активністю. Середній клас, де зароджується та розвивається підприємницька культура, стає не лише соціальною опорою суспільства, а й його найбільш творчою, мобільною та динамічною складовою, здатною активно впливати на економічний та соціальний розвиток країни.

Безумовно, в розвиненій економіці основними регуляторами діяльності підприємств є кон'юнктура ринку та конкуренція, які діють стихійно та стимулюють ефективність і адаптивність бізнесу. Водночас цей стихійний механізм доповнюється свідомим, цілеспрямованим державним регулюванням через інструменти монетарної політики, банківсько-фінансової та кредитної системи, страхування, митно-тарифну політику, податкову систему, антимонопольне регулювання та інші види економічного впливу. Комбінування ринкових стимулів із державними заходами забезпечує соціально-економічний розвиток, прискорює темпи економічного зростання та сприяє формуванню середнього класу як стабілізуючої і водночас творчої соціальної структури. Саме цей клас стає основним генератором підприємницької культури та інноваційного потенціалу, забезпечуючи фінансову стабільність підприємств і соціальну стабільність суспільства в цілому. У реальній економічній системі питання розвитку підприємництва є не лише економічним, а й соціально значущим процесом, який тісно пов'язаний із трансформацією соціальних і економічних відносин у країні. Одним із ключових елементів цієї

трансформації є створення додаткових робочих місць, що забезпечує державі можливість більш м'яко та безболісно виходити з процесу реструктуризації підприємств. Водночас модернізація технологій, що супроводжує розвиток бізнесу, сприяє ефективнішому використанню людського потенціалу, вивільняючи значні ресурси для нових напрямів економічної діяльності.

Особливим імпульсом для цих процесів стає малий та середній бізнес. Завдяки своїй гнучкості, швидкій адаптації до змін ринкової кон'юнктури та здатності знаходити власні виробничі ніші, підприємства малого та середнього бізнесу володіють вищими шансами на виживання у періоди економічної нестабільності. Крім того, специфіка малого та середнього бізнесу принципово несумісна з монополізмом, що дозволяє більш ефективно реалізовувати потенціал науково-технічного прогресу, стимульованого конкуренцією та інноваційною активністю [1; 2].

У цьому контексті підприємництво постає як особливий вид економічної діяльності, що характеризується організаційно-господарським новаторством, пошуком та впровадженням ефективніших способів використання виробничих ресурсів, а також реалізацією потенціалу для підвищення результативності фінансово-господарської діяльності. Іншими словами, підприємництво можна розглядати як різновид фінансово-господарського мистецтва, прояв економічної творчості, новаторства та самостійної ініціативи, що поєднується зі зваженим ризиком.

Розвиток підприємництва також має важливі соціальні наслідки. Він сприяє підвищенню рівня економічної грамотності населення, зменшує залежність від авторитарних управлінських підходів та формує соціально-психологічні установки, спрямовані на досягнення позитивних результатів та концентрацію зусиль на пріоритетних мотиваційних цілях. Внаслідок цього, підприємництво стає не лише економічним механізмом, а й каталізатором соціальної активності, інноваційного мислення та розвитку ринкової культури в суспільстві [10].

Сталий розвиток економіки є однією з ключових ознак ефективного функціонування будь-якої економічної системи. Відсутність такого розвитку свідчить про дисбаланс у структурі економіки, ненадійність її зав'язків та складових, а також про слабку здатність системи до опору та адаптації до мінливих внутрішніх і зовнішніх умов господарювання. Проте варто зазначити, що стійкість у чистому вигляді практично недосяжна в умовах, коли економіка розвивається динамічно та за принципом сталого розвитку. Навпаки, надмірна жорсткість, організованість і посилений контроль можуть створювати значні бар'єри для розвитку системи, обмежувати вільний прояв економічного потенціалу та сповільнювати процеси її якісного прогресування.

Динамічність і стійкість економічної системи на різних фазах бізнес-циклу проявляються з неоднаковою узгодженістю. Оптимальне поєднання цих властивостей дозволяє досягти максимального ефекту функціонування економіки, проте забезпечення цього балансу є складним завданням, що вирішується через макроекономічне та мікроекономічне регулювання. У цьому контексті особливо важливим стає впровадження гнучких механізмів регулювання, що дозволяють оптимально балансувати взаємодію великого і малого економічного секторів. Забезпечення стійкості малого сектора сприяє відтворенню конкурентних процесів, підвищенню динамічності економіки та стимулюванню інноваційної активності, водночас підтримуючи загальну стабільність системи.

Крім того, ефективність такого підходу значною мірою залежить від врахування фаз бізнес-циклу при реалізації заходів регулювання. В різні періоди циклу можуть домінувати різні ризики та можливості: під час підйому економіки доцільно стимулювати розвиток малого та середнього бізнесу для підтримки інноваційної активності та конкуренції, а в періоди спаду – фокусуватися на забезпеченні стабільності та захисті ключових секторів економіки. Такий динамічно-стійкий підхід дозволяє поєднувати здатність системи до адаптації та саморозвитку із забезпеченням її структурної стабільності, що є запорукою довгострокового економічного зростання.

В умовах макроекономічного регулювання забезпечення ефективного поєднання динамічності та стійкості економічної системи значною мірою залежить від гнучкого використання заходів стимулювання підприємницької активності. Активна підтримка підприємництва сприяє не лише генерації інноваційних рішень, а й їх організаційному впровадженню, що забезпечує підвищення ефективності виробництва та посилює загальну конкурентоспроможність економіки.

Ефективність економічної системи визначається також тим, наскільки обрана стратегія макроекономічного регулювання відповідає циклічному характеру підприємницької активності та не суперечить її природним закономірностям. Підприємницька діяльність у ринковій економіці сприяє насиченню споживчого ринку товарами і послугами, активізує структурні перетворення економіки, стимулює впровадження науково-технічних досягнень та забезпечує комплексне підвищення продуктивності виробництва.

Одним із ключових інструментів, що дозволяє досягати цільових функцій підприємницького сектора, є ринкова стратегія, яка реалізує конкурентні переваги підприємців. До таких переваг належать економічна свобода як фундаментальна умова розвитку підприємництва та організаційно-господарське новаторство, яке стає рушійною силою активності підприємницького середовища. При цьому підприємницьке середовище носить значною мірою суб'єктивний характер, оскільки його ефективність визначається особистими якостями підприємця: компетентністю, силою волі, цілеспрямованістю, рівнем амбіцій, професійними навичками та умінням організувати і вести підприємницьку діяльність у конкурентному середовищі.

У сучасних умовах роль підприємництва та його інноваційної й організаційної активності в економіці буде лише зростати. Основними факторами розвитку залишаються знання та інновації, а стимулювання їхнього створення здійснюється через конкуренцію та діяльність вільних ринкових суб'єктів. Посилення секторів малого та середнього бізнесу, зростання їх соціально-економічного

значення та внеску у забезпечення соціальної стабільності і економічної безпеки країни дозволяють говорити про зміцнення підприємницької економіки. У свою чергу, це підвищує значущість підприємницького менеджменту як системи управління, здатної підтримувати конкурентоспроможність підприємств, стимулювати інновації та забезпечувати сталий розвиток економіки [8].

Підприємницька економіка, як провідний чинник розвитку сучасних національних економік, базується на активності підприємців – динамічному факторному явищі, яке забезпечує як організаційні, так і інноваційні ефекти. Розвиток підприємницької економіки здебільшого підкоряється законам середньострокового циклу, що визначає рівень і характер підприємницької активності. Ця активність є властивістю економічної системи, що формується на певних етапах соціально-економічного розвитку та залежить від рівня захищеності підприємств, їх здатності адаптуватися до змін внутрішнього та зовнішнього середовища.

В останні роки економічна безпека підприємств привертає дедалі більше уваги як у наукових дослідженнях, так і в практичній діяльності бізнес-структур. Поява різноманітних світових та національних економічних ризиків створює дестабілізуючий вплив на протікання бізнес-процесів, що найбільш помітно проявляється на рівні окремих підприємств. Саме тому формування ефективної системи економічного захисту стає критично важливим для забезпечення безперервного функціонування підприємств у сучасних жорстких ринкових умовах.

Ефективне управління вітчизняними підприємствами, що працюють у нестабільній ринковій економіці, потребує комплексних науково-методологічних підходів до оцінки їхньої економічної безпеки. В умовах постійних змін та зовнішніх і внутрішніх загроз особливого значення набуває розробка системи оперативних та довгострокових заходів. Така система дозволяє не лише зменшити рівень невизначеності та ризиків, а й попередити негативні впливи, нейтралізувати потенційні загрози та забезпечити стабільний розвиток підприємств. Впровадження ефективних заходів економічної безпеки сприяє підвищенню конкурентоспроможності, розвитку інноваційного потенціалу та формуванню стійкої позиції

підприємства на ринку, що є необхідною умовою успішної діяльності в умовах сучасної динамічної економіки.

Оцінка економічної безпеки підприємства залишається однією з найменш вивчених, але водночас надзвичайно значущих тем як у теоретичному, так і в практичному аспектах економіки. Саме результати такої оцінки формують основу для розробки управлінських заходів, спрямованих на стабілізацію діяльності підприємства та підвищення його конкурентоспроможності. Від достовірності та своєчасності проведеної оцінки безпосередньо залежить ефективність прийнятих рішень щодо забезпечення економічної безпеки, що робить цей процес ключовим елементом стратегічного управління.

В умовах сучасної економіки, де регулярно виникають кризи, особливо актуальною стає розробка методів оцінки загроз та механізмів підвищення економічної безпеки підприємств. Це дозволяє мінімізувати негативний вплив внутрішніх і зовнішніх ризиків, забезпечити стабільність функціонування підприємства та визначити його перспективи розвитку у мінливих ринкових умовах. Аналіз загроз передбачає ідентифікацію та систематизацію численних факторів впливу на господарську діяльність, які необхідно враховувати під час оцінки економічної безпеки.

Суб'єктивний підхід до аналізу економічної безпеки зазвичай зосереджується на мікрорівні, де оцінюється переважно фінансова складова діяльності підприємства. Однак у сучасних умовах необхідно інтегрувати фактори макрорівня, які впливають на господарські процеси, проте традиційно не піддаються кількісній чи якісній оцінці. Тому головним завданням управління підприємствами стає комплексне виявлення та оцінка всіх ризиків і загроз, що можуть негативно впливати на економічну безпеку, з метою їх мінімізації та врахування у стратегічному плануванні розвитку підприємства.

Еволюція наукових підходів до поняття «економічна безпека підприємства» демонструє поступове розширення його трактувань. На початкових етапах економічна безпека розумілася здебільшого як забезпечення збереження комерційної та іншої конфіденційної інформації підприємства. Сьогодні ж її зміст

значно ширший і охоплює всі аспекти стабільного функціонування та розвитку бізнесу, включаючи управління ресурсним потенціалом, фінансовими потоками, технологіями та інформаційними системами [5].

Основною метою економічної безпеки підприємства є забезпечення сталого та максимально ефективного функціонування, створення умов для реалізації високого потенціалу розвитку бізнесу. Для досягнення цієї мети необхідно визначити основні групи загроз і оцінити їх вплив на систему економічної безпеки підприємства. Класичні підходи до класифікації загроз передбачають розподіл за кількома критеріями:

1. За сферою виникнення: внутрішні (пов'язані з діяльністю самого підприємства) та зовнішні (пов'язані з макроекономічними, політичними, соціальними та екологічними чинниками).
2. За об'єктами посягання: майно, інформація, технології, людські ресурси та інші активи.
3. За природою виникнення: економічні, правові, екологічні, конкурентні та інші специфічні загрози.
4. За величиною можливих втрат: від значних до катастрофічних наслідків для діяльності підприємства.
5. За ймовірністю настання: малоймовірні, ймовірні та вірогідні загрози.
6. За часовим горизонтом реалізації: близькі (поточні) та віддалені (стратегічні) загрози.

Комплексне використання цих класифікацій дозволяє сформувати систему моніторингу та управління економічною безпекою підприємства, що є необхідною умовою для мінімізації ризиків і забезпечення стабільного розвитку підприємства у сучасних умовах мінливої та нестабільної ринкової економіки.

Класифікація загроз є вихідним етапом формування ефективної системи економічного захисту підприємства, тому системність оцінки має охоплювати широкий спектр показників. До ключових елементів оцінки належить аналіз динамічності розвитку підприємства; ефективність використання ресурсів; порівняння власних бізнес-процесів із процесами конкурентів.

Особливе значення в системі оцінки економічної безпеки мають макрозагрози. Оцінка макрозагроз може проводитися як у галузевому, так і в територіальному (регіональному) аспектах: загрози на галузевому рівні характеризують специфіку функціонування підприємницької структури, а на регіональному рівні – детермінуються економічними, соціальними та інфраструктурними особливостями певного регіону [4].

До основних елементів оцінки економічної безпеки підприємства належать форма організації виробництва, економічні та господарські зв'язки, система стимулювання, управління, планування, фінансування, оподаткування та ціноутворення. Найважливішими складовими господарського механізму виступають суб'єкти господарювання та їхні взаємовідносини, що забезпечують організацію виробництва та реалізацію бізнес-процесів. Комплексна оцінка безпеки передбачає розгляд різних груп загроз, які реалізуються через організаційно-правові, соціально-економічні, техніко-технологічні, інформаційні та кадрові механізми. В результаті оцінки визначаються пріоритетні напрями нейтралізації загроз залежно від їхньої вагомості та умов виникнення.

До організаційно-правової групи загроз належить сукупність факторів, що впливають на структуру підприємства, хід бізнес-процесів та управлінські рішення. Для підвищення ефективності перетворення ресурсного потенціалу у кінцевий результат діяльності підприємства застосовується реінжиніринг бізнес-процесів – набір методів проектування господарського процесу відповідно до стратегічних цілей.

Особлива увага приділяється економічним елементам безпеки підприємства, серед яких ключовим є персонал. Кваліфікація, компетентність та мотивація працівників безпосередньо впливають на результати фінансово-господарської діяльності. Підвищення кваліфікації персоналу та аналіз його орієнтації на ефективність виробництва і мінімізацію матеріальних втрат дозволяє забезпечити стійку конкурентоспроможність підприємства та підвищити його економічну безпеку.

Виробнича складова безпеки включає техніко-технологічне забезпечення діяльності підприємства, спрямоване на впровадження інновацій і підвищення ефективності виробничих процесів. Окрему увагу слід приділяти антикризовому управлінню, яке забезпечує виведення підприємства з кризових станів, що виникають з об'єктивних або суб'єктивних причин, через організацію заходів санаційного впливу, оптимізацію бізнес-процесів, прискорення протікання операцій та розвиток маркетингових служб для аналізу ринку.

В даному разі механізм оцінки економічної безпеки підприємства повинен ґрунтуватися на п'яти ключових підходах, який забезпечить всебічну та об'єктивну оцінку безпекового рівня підприємства (табл. 4) [5].

Таблиця 4

Підходи до оцінки економічної безпеки підприємства

Підхід	Сутність підходу	Значення для оцінки економічної безпеки
Системний	Комплексне дослідження взаємопов'язаних елементів підприємства з урахуванням внутрішнього та зовнішнього середовища	Дозволяє виявити взаємозв'язки між загрозами та елементами економічної безпеки
Логічний	Структуризація управлінських рішень з урахуванням ризиків і невизначеності	Забезпечує обґрунтованість та послідовність управлінських дій
Процесний	Розгляд економічної безпеки як безперервного процесу моніторингу та аналізу	Сприяє своєчасному реагуванню на зміни середовища
Функціональний	Оцінка економічної безпеки за основними функціональними складовими підприємства	Дозволяє комплексно оцінити стан економічної безпеки
Ресурсний	Орієнтація на внутрішні ресурси та компетенції підприємства	Формує конкурентні переваги та підвищує ефективність управління

Використання такого комбінованого підходу, що поєднує формалізовані та неформалізовані методи оцінки, дозволяє забезпечити комплексну оцінку економічної безпеки, узгоджуючи зміни внутрішніх чинників з динамікою зовнішнього середовища. Це створює умови для підтримання конкурентоспроможності підприємства та гарантує його економічну безпеку не лише на поточний період, а й у перспективі.

Отже, економічна безпека суб'єктів підприємництва повинна розглядатися як комплексна, системно організована діяльність, що включає своєчасне виявлення, аналіз та класифікацію внутрішніх і зовнішніх загроз, оцінку пов'язаних з ними ризиків та розробку ефективних превентивних і коригувальних заходів. Вона передбачає інтеграцію управлінських рішень, стратегічне планування розвитку, оптимізацію ресурсного потенціалу та забезпечення стабільності фінансово-господарської діяльності, що в сукупності дозволяє підтримувати конкурентоспроможність підприємства, гарантувати його стійкий розвиток і довгострокову ефективність функціонування в умовах мінливої ринкової економіки.

Висновки. Розвиток підприємництва виступає ключовим фактором підвищення управлінської ефективності та забезпечення економічної стійкості підприємств. Підприємницька активність створює динамічне середовище для прийняття управлінських рішень, стимулює впровадження інновацій, оптимізацію ресурсного потенціалу та покращення організаційних процесів. Вона дозволяє підприємствам більш гнучко реагувати на зміни ринкової кон'юнктури, виявляти нові можливості для розвитку та адаптуватися до зовнішніх і внутрішніх загроз.

Розвиток підприємництва також сприяє формуванню конкурентного середовища, підвищенню економічної грамотності персоналу, мотивації співробітників і створенню корпоративної культури, орієнтованої на ефективність та інновації. Завдяки цьому підприємства отримують можливість не лише підвищувати прибутковість і продуктивність, а й забезпечувати довгострокову стабільність своєї діяльності, зміцнювати економічну безпеку та зменшувати ризики фінансових і виробничих втрат. Ключовим елементом забезпечення економічної стійкості підприємств є поєднання стратегічного управління з гнучкими механізмами реагування на загрози та ризики, що виникають у процесі функціонування підприємства. Ефективне підприємництво виступає каталізатором структурних змін, сприяє впровадженню передових технологій та інноваційних рішень, а також забезпечує стійкість до кризових явищ і економічних потрясінь.

Отже, розвиток підприємництва не лише підвищує управлінську ефективність, а й виступає основою економічної стабільності підприємств, формуючи

умови для їхнього сталого і конкурентоспроможного розвитку у довгостроковій перспективі. Підприємницька активність стає невід’ємною складовою сучасної економіки, визначаючи здатність підприємств адаптуватися до змін, реалізовувати інноваційний потенціал та підтримувати високий рівень економічної безпеки.

Список використаних джерел

1. Vettik-Leemet P., Mets, T. Entrepreneurship and Innovation-Process Overlap or the Same? Systematic Overview and Converging Process-Dynamic Model. *Administrative Sciences*. 14(2), 38. 2024. <https://doi.org/10.3390/admsci14020038>.
2. Zarkua T., Heijman W., Benešová I., & Krivko, M. Entrepreneurship as a driver of economic development. *Entrepreneurial Business and Economics Review*, 13(1), 2025. 61-77.
3. Бездетко К. С, Серьогіна Д. О. Сталий розвиток: еволюція підходів до визначення та сучасні інтерпретації. *Економіка та суспільство*. № 76. 2025. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-76-4>.
4. Васюткіна Н. В, Ваташук В. В. Фактори впливу на формування системи економічної безпеки підприємства в умовах динамічності конкурентного середовища. *Економіка та суспільство*. № 68. 2024. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-39>.
5. Горбач С., Щебель А., Сидоренко Ю., Куриленко О., Білич В. Економічна безпека підприємств: складові та забезпечення. *Київський економічний науковий журнал*. 2024. (7). 51-55. <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2024-7-7>.
6. Забашта С. Розвиток підприємництва в умовах європейської інтеграції. *Економіка та суспільство*. № 56 2023. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-37>.
7. Мариненко Н. Ю., Ерстенюк Т. М. Еволюція підприємництва: історичні передумови, виклики та сучасні трансформації. *Бізнес-навігатор*. 2025. Випуск 5 (82). С. 346-352. <https://doi.org/10.32782/business-navigator.82-53>.
8. Мельничук І. В., Буй Ю. В., Гірак О. З. Особливості соціального впливу підприємництва на соціально-економічний розвиток у Івано-Франківській області. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. № 6 (286) 2024. <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2024-286-6-66-73>.
9. Русу В. Д., Роман А., Боген К., Боген Ф. Роль підприємництва у сприянні економічному розвитку: посередницька роль гендеру та мотивації. *Журнал бізнес-економіки та менеджменту*. 26(2). 2025. 316-337. <https://doi.org/10.3846/jbem.2025.23696>.
10. Швед В. В., Омельченко О. В., Таран О. А. Сутність та особливості підприємницької діяльності. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2024. Т. 35. Вип. 1. С. 27-34.